

Prvky 11. až 12. skupiny PS prvkov

Elektrónová konfigurácia

^{29}Cu [Ar] $3d^{10}4s^1$	^{30}Zn [Ar] $3d^{10}4s^2$
^{47}Ag [Kr] $4d^{10}5s^1$	^{48}Cd [Kr] $4d^{10}5s^2$
^{79}Au [Xe] $4f^{14}$ $5d^{10}6s^1$	^{80}Hg [Xe] $4f^{14}$ $5d^{10}6s^2$

Oxidačné čísla

Cu	Zn
I, II, III	II
Ag	Cd
I	II
Au	Hg
I, III	I, II

1. Charakteristické oxidačné čísla Cu sú **II** a **I**, Ag **I** a Au **III**.
2. Atómy Zn, Cd a Hg nemajú v zlúčeninách väčšie oxidačné číslo než **II**
3. Hg tvorí aj zlúčeniny, v ktorých má ox. č. **I**, **2/3** a **1/2** v katiónoch $[\text{Hg-Hg}]^{2+}$, $[\text{Hg-Hg-Hg}]^{2+}$ a $[\text{Hg-Hg-Hg-Hg}]^{2+}$.
4. Hydratovaná forma – Cu^{2+} ($[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_6]^{2+}$), Ag^+ $[\text{Ag}(\text{H}_2\text{O})_2]^+$.

Cu^+ a Au^+ - tendencia k disproportionácii

Cu^{I} a Au^{I} – len v tuhých látkach a komplexoch

Typické koordinačné čísla pre najbežnejšie ióny prechodných d-prvkov

M^+	Coordination Numbers	M^{2+}	Coordination Numbers	M^{3+}	Coordination Numbers
Cu^+	2, 4	Mn^{2+}	4, 6	Sc^{3+}	6
Ag^+	2	Fe^{2+}	6	Cr^{3+}	6
Au^+	2, 4	Co^{2+}	4, 6	Co^{3+}	6
		Ni^{2+}	4, 6		
		Cu^{2+}	4, 6	Au^{3+}	4
		Zn^{2+}	4, 6		

2 Linear $[CuCl_2]^-$, $[Ag(NH_3)_2]^+$, $[AuCl_2]^-$

4 Square planar $[Ni(CN)_4]^{2-}$, $[PdCl_4]^{2-}$, $[Pt(NH_3)_4]^{2+}$, $[Cu(NH_3)_4]^{2+}$

4 Tetrahedral $[Cu(CN)_4]^{3-}$, $[Zn(NH_3)_4]^{2+}$, $[CdCl_4]^{2-}$, $[MnCl_4]^{2-}$

6 Octahedral $[Ti(H_2O)_6]^{3+}$, $[V(CN)_6]^{4-}$, $[Cr(NH_3)_4Cl_2]^+$, $[Mn(H_2O)_6]^{2+}$, $[FeCl_6]^{3-}$, $[Co(en)_3]^{3+}$

Chemické vlastnosti prvkov 11 a 12. skupiny

Z 3d-prvkov je ušľachtilým kovom len Cu. Typickým predstaviteľmi ušľachtilých kovov sú Ag, Au a Hg $\Rightarrow$ nízka reaktivita, inertnosť voči neoxidujúcim kyselinám. Väčšina ušľachtilých kovov reaguje s roztokmi oxidujúcich kyselín, resp. zmesí kyselín. Napr. Cu reaguje s konc. H_2SO_4 .

Group 1B:
copper (Cu)

Group 1B:
silver (Ag)

Group 1B:
gold (Au)

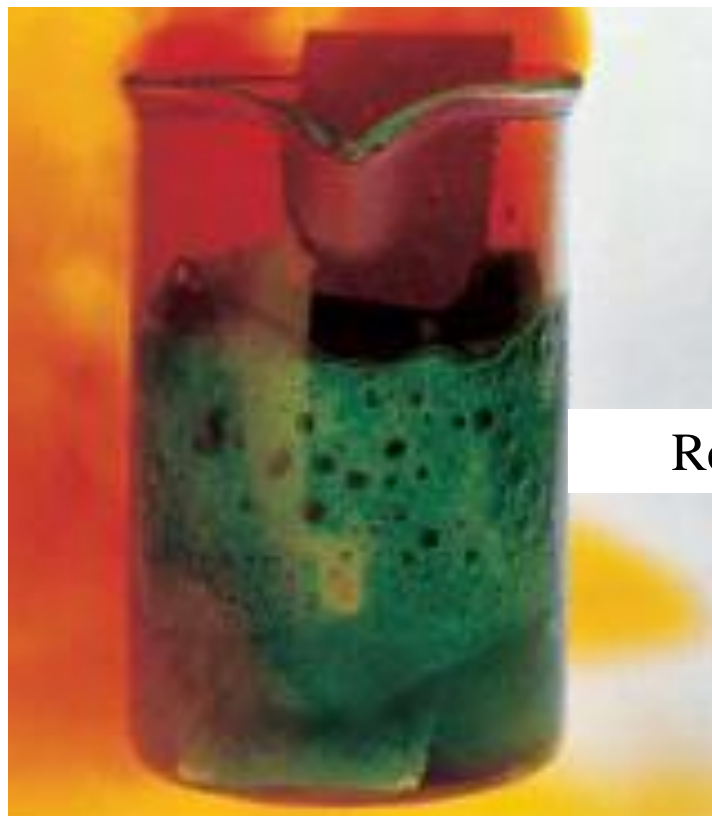
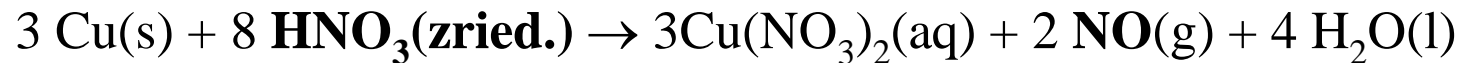

Crystalline silver contains cubic closest packed silver atoms.

Table 23.3 Standard Electrode Potentials of Period 4 M^{2+} Ions

Half-Reaction	E^0 (V)
$\text{Ti}^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons \text{Ti}(s)$	-1.63
$\text{V}^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons \text{V}(s)$	-1.19
$\text{Cr}^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons \text{Cr}(s)$	-0.91
$\text{Mn}^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons \text{Mn}(s)$	-1.18
$\text{Fe}^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons \text{Fe}(s)$	-0.44
$\text{Co}^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons \text{Co}(s)$	-0.28
$\text{Ni}^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons \text{Ni}(s)$	-0.25
$\text{Cu}^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons \text{Cu}(s)$	0.34
$\text{Zn}^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons \text{Zn}(s)$	-0.76

S HNO₃ reaguje redoxnými reakciami napr. Cu, Ag a Hg:

Reakcia Cu s HNO₃

prebytok Hg

prebytok HNO₃

Niektoré charakteristické vlastností Cu

Fyzikálne

Červenohnedý, **kovový lesk**

Ľahko tvárovateľný na
plechy a drôty

Roztavený Cu so Zn tvorí mosadz

Chemické

Na vlhkom vzduchu sa **pokrýva**
modrozeleným Cu(OH)₂

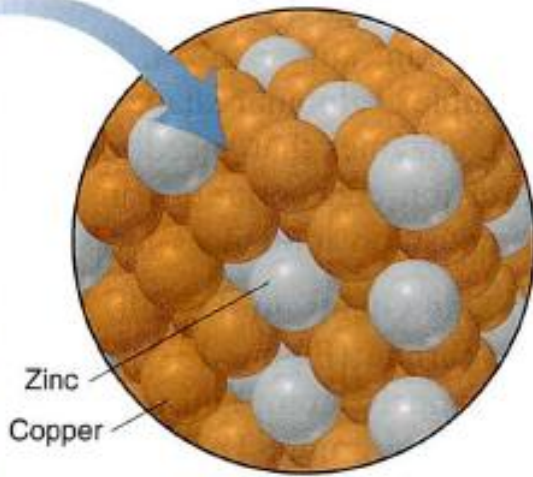
Reaguje s **HNO₃** a konc. **H₂SO₄**

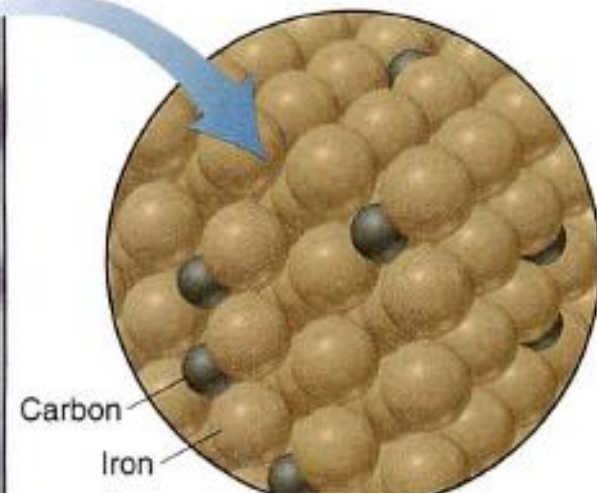
Vytvára **tmavomodrý roztok** v **NH₃(aq)**

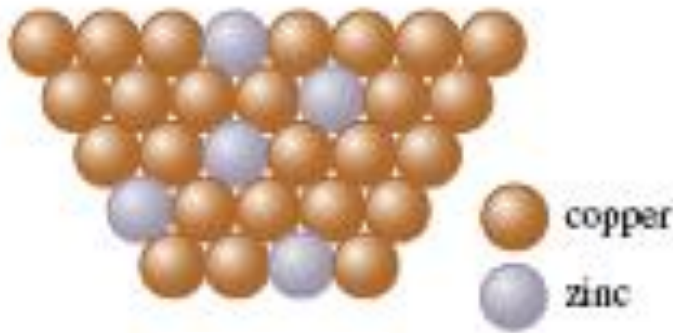

Mosadz – substitučná zliatina

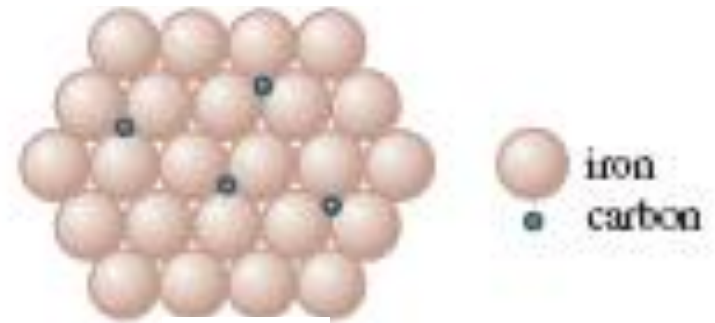

Uhlíková ocel' – intersticiálna zliatina

Mosadz

(a)

Ocel'

Zliatiny obsahujúce Cu

Mosadz

Bronz

Mincové

Au (18-karat)

Au (14-karat)

Cu (20–97), Zn (2–80), Sn (0–14), Pb (0–12), Mn (0–25)

Cu (50–98), Sn (0–35), Zn (0–29), Pb (0–50), P (0–3)

Cu (7.5), Ag (92.5)

Cu (5–15), Au (75), Ag (10–20)

Cu (12–28), Au (58), Ag (4–30)

Typické zlúčeniny Cu

Oxidation
State of
Copper

Examples of
Compounds

+1

Cu_2O (red)

Cu_2S (black)

CuCl (white)

+2

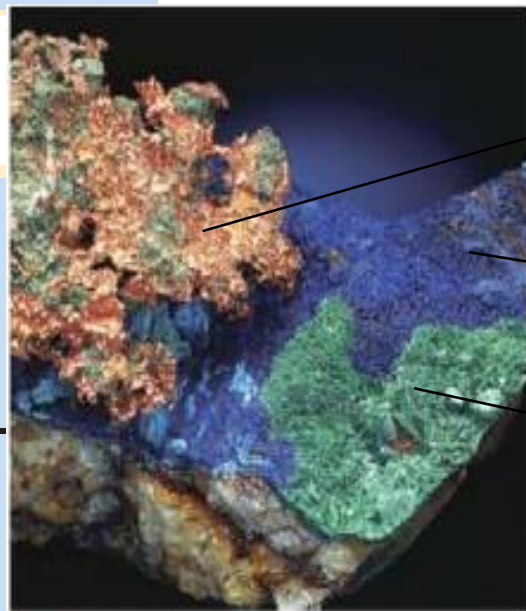
CuO (black)

$\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ (blue)

$\text{CuCl}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ (green)

$[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_6](\text{NO}_3)_2$

(blue)

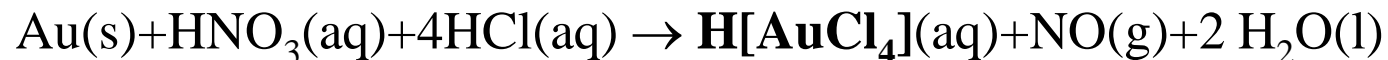

Červená meď v
prírode ako Cu,
modrý minerál azurit
 $2\text{CuCO}_3 \cdot \text{Cu}(\text{OH})_2$ a
zelený malachit
 $\text{CuCO}_3 \cdot \text{Cu}(\text{OH})_2$

Au sa nerozpúšťa v HNO_3

Najušľachtilejšie kovy (napr. Au a Pt) **reagujú v lúčavke kráľovskej** (zmes vodného roztoku **konc. HCl a HNO_3** v **objemovom pomere 3 : 1**) za vzniku príslušných chloridokomplexov a NO

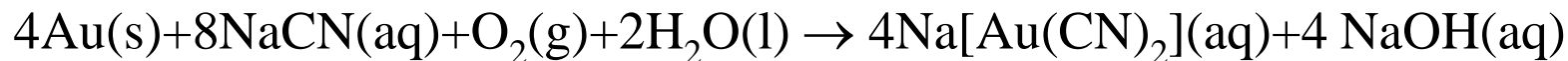

Na reakcie *d*-prvkov vo vodných roztokoch vplývajú aj ich komplexotvorné vlastnosti.

Striebro a zlato reaguje s roztokmi kyanidov len v prítomnosti kyslíka

Cu, Ag – reagujú s H_2S a S

Cu, Ag, Au – reagujú s X_2

Ag, Au – nereagujú s O_2

Au – nereaguje a H_2S a S

Atómy kovov s malými polomermi, ako sú Cr^{III} , Fe^{II} , Fe^{III} , Mn^{IV} , Ti^{IV} , Zr^{IV} , sa vyskytujú v zlúčeninách s **jednoduchými aniónmi**, ako je O^{2-} (oxidy), alebo s **aniónmi zložitejšej povahy obsahujúcej vždy kyslíkové atómy**, ako sú: CO_3^{2-} SiO_4^{4-} a pod.

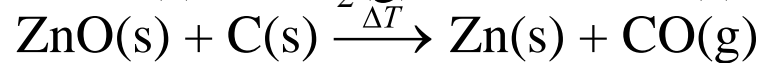
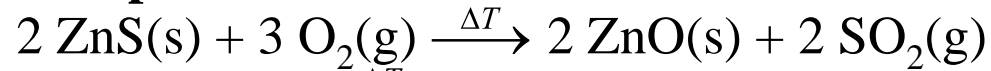
Atómy väčších polomerov, ako sú napr. Ag^{I} , Cu^{I} alebo Hg^{II} , sa v prírode nachádzajú v **sulfidoch** (CuS – *kovelín*, CuFeS_2 – *chalkopyrit*, Ag_2S – *argenit*, HgS – *cinabarit*, *rumelka*). **S kovmi v rýdzej podobe** sa v prírode stretávame v prípade Au a Ag.

Spôsob výroby kovov 11. a 12. skupiny

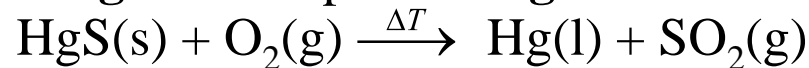
a) Reakcia oxidov kovových prvkov **s vodíkom** (napr. Cu z CuO)

b) Reakcie oxidov kovov **s uhlíkom**

Zn sa získava **pražením sulfidu a redukciou vzniknutého ZnO uhlíkom**:

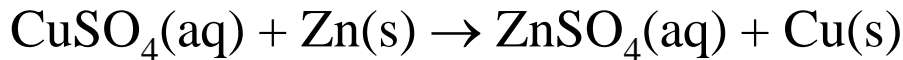
Pražením HgS vzniká priamo Hg:

Cu sa vyrába podobne hutníckym postupom na základe **praženia sulfidových rúd**.

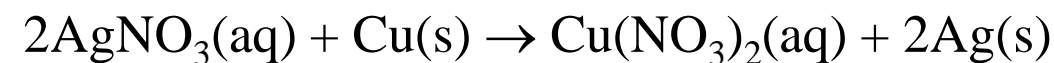
c) **Špecifické postupy** - z vodného roztoku Cu^{II} solí pôsobením menej ušľachtilého kovu

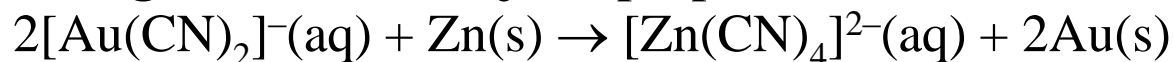
Copper wire
Silver nitrate solution

Ag atoms coating wire
Cu atoms in wire

$\text{Zn}(\text{s}) + \text{Cu}^{2+}(\text{aq}) \rightarrow \text{Zn}^{2+}(\text{aq}) + \text{Cu}(\text{s})$

Ag a Au sa väčšinou získavajú kyanidovým spôsobom za vzniku kyanidokomplexov z ktorých sa **Ag alebo Au získajú napr. pôsobením Zn**

f) **Elektrolytické postupy** - podľa povahy kovu buď vo vodnom roztoku alebo, pokiaľ by kov reagoval s vodou, v tavenine. Napr. Cu sa získava elektrolýzou vodných roztokov, ktoré vznikli extrakciou rúd obsahujúcich Cu roztokom H_2SO_4

Ryžovanie Au: veľký rozdiel v hustote Au (19.3 g.cm^{-3}) a piesku (2.5 g.cm^{-3})

Získavanie Au akumuláciou v horčičných rastlinách – dajú sa využiť aj ložiska s malým obsahom Au. Obsah v rastlinách – $1 \text{ g Au na } 10^6 \text{ g vzorky}$

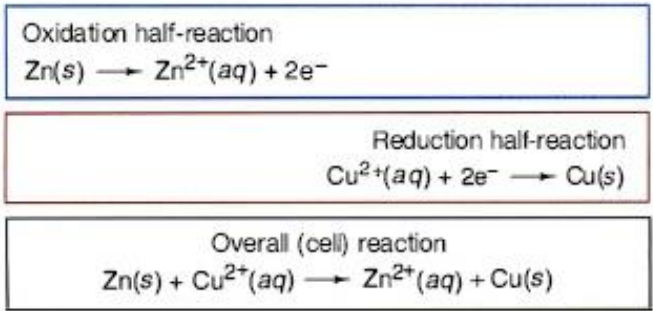
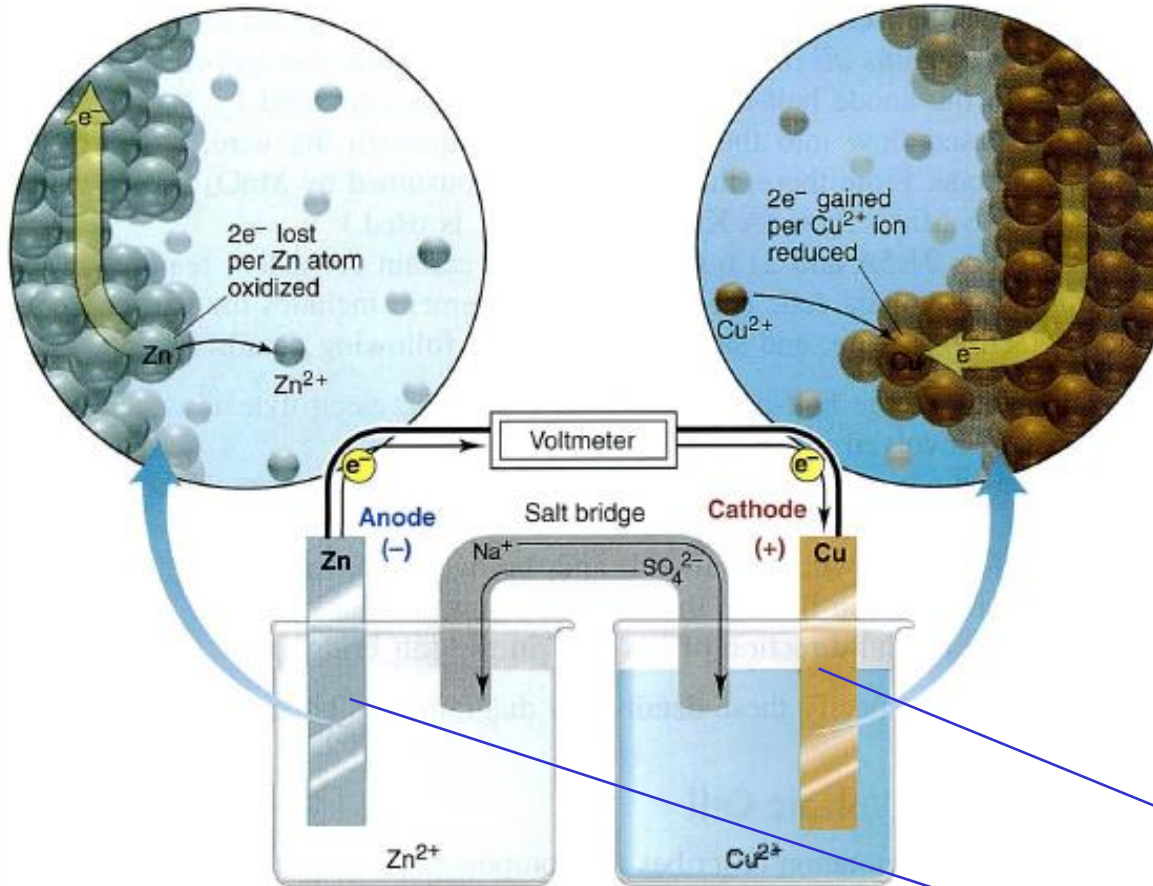

Ohromujúca tvarovateľnosť Au:

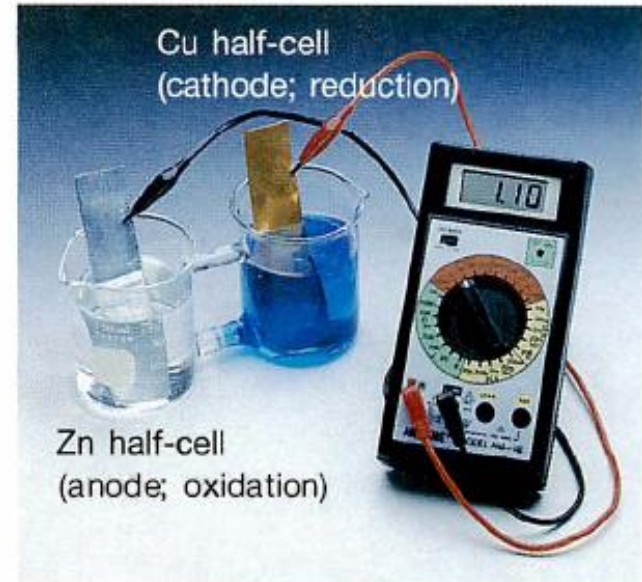
- výroba drôtu o hrúbke $20 \mu\text{m}$ a dĺžke 165 m
- výroba plechu (1 m^2) o hrúbke 70 nm (230 atómov Au)

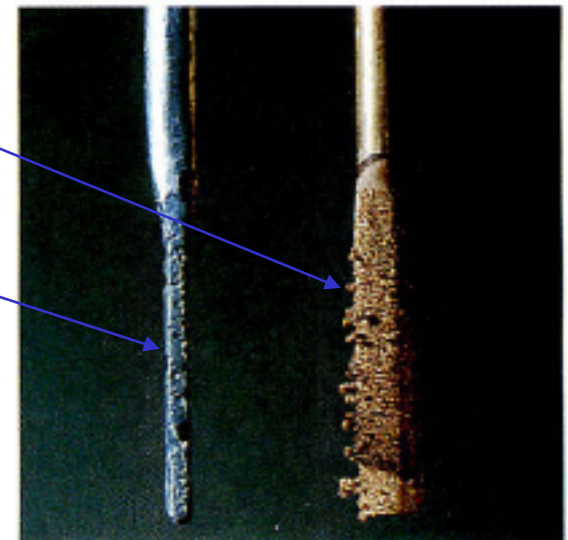
Zn-Cu batéria pri štandardných podmienkach

A

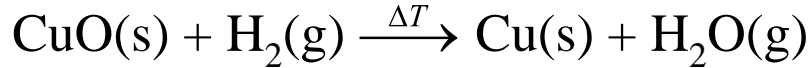
The zinc-copper cell at 298 K under standard-state conditions.

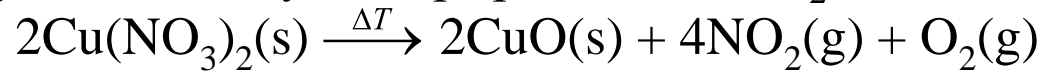

Oxidy a hydroxidy prvkov 11. skupiny

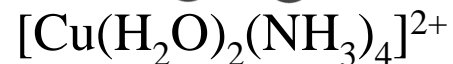
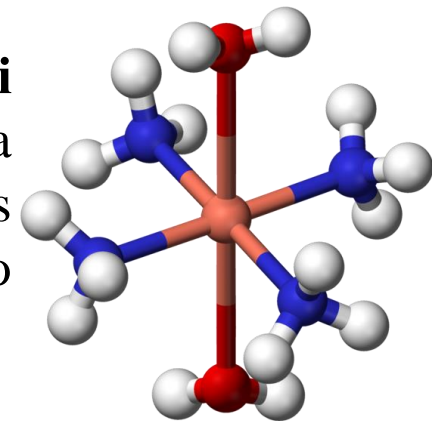
Oxid meďnatý - čierna tuhá látka, vo vode málo rozpustná. Reaguje s kyselinami za vzniku zlúčenín Cu^{II} . Ľahko sa redukuje C, organickými látkami a H_2 pri teplote okolo $250\text{ }^\circ\text{C}$

- používa sa ako **oxidovadlo v organickej analýze**. Získa sa **zohrievaním dusičnanu** alebo iných solí oxokyselín, prípadne Cu(OH)_2 .

Hydroxid meďnatý je nerozpustný vo vode. **Reaguje so silnými kyselinami, ale aj s konc. roztokmi hydroxidov alk. kovov** za vzniku roztokov obsahujúcich $[\text{Cu(OH)}_4]^{2-}$. Cu(OH)_2 reaguje s NH_3 ($[\text{Cu(H}_2\text{O)}_2(\text{NH}_3)_4]^{2+}$) - tento roztok sa označuje ako **Schweitzerovo činidlo** (rozpúšťa celulózu).

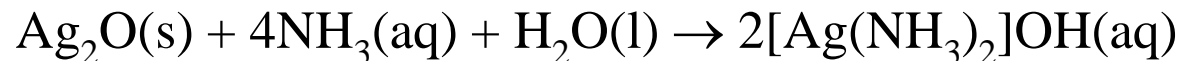
Oxid meďný - vo vode veľmi málo rozpustný. **So zriedenými kyselinami reaguje na meďné zlúčeniny** ($\text{Cu}^+(\text{aq})$) sa vo vode **ihneď rozkladá** na zlúčeniny Cu^{II} a Cu)

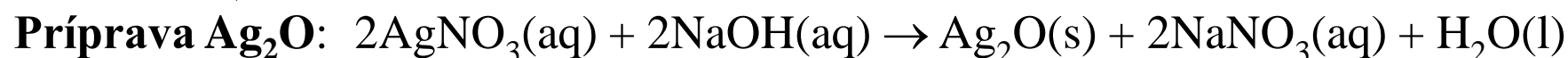
Cu_2O

Oxid strieborný - čierna látka s iónovou štruktúrou. Vo vode veľmi málo rozpustný.

Reakcia s NH_3

Po dlhšom pôsobení roztoku NH_3 na Ag_2O sa vylučuje nezvyčajne výbušná **zrazenina** (traskavé striebro).

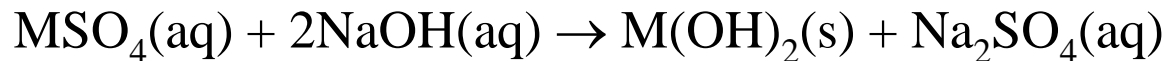
Oxid zlatitý - hnedá látka, ktorá sa pri teplote $t > 150\text{ }^\circ\text{C}$ rozkladá za vzniku O_2 . Vzniká opatrným zahrievaním $\text{Au}_2\text{O}_3 \cdot n\text{H}_2\text{O}$, ktorý sa vylučuje pridaním hydroxidu alkalického kovu k vodným roztokom zlúčenín Au^{III} (napr. $[\text{AuCl}_4]^-$).

Oxidy a hydroxidy prvkov 12. skupiny

Oxidy MO - ZnO a CdO majú štrukt. typu *wurtzitu* (ZnS), resp. NaCl . HgO sa skladá z nekonečných lomených reťazcov striedajúcich sa atómov Hg a O.

Oxid zinočnatý - vo vode nerozpustný. Má na rozdiel od **oxidu kademnatého** **amfotérne vlastnosti**. Pripravuje sa viacerými postupmi, napr. oxidáciou ZnS O_2 , alebo termickým rozkladom dusičnanu zinočnatého.

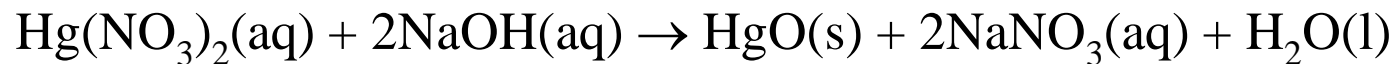
Príprava $M(OH)_2$:

Hydroxid zinočnatý a **hydroxid kademnatý** - sú biele zrazeniny.

$Zn(OH)_2$ je amfotérny (vzniká $[Zn(OH)_4]^{2-}$). $Cd(OH)_2$ je menej amfotérny. Obidva hydroxidy reagujú v roztoku NH_3 za vzniku $[M(NH_3)_4]^{2+}$.

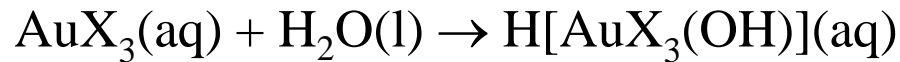
Oxid ortuťnatý HgO je vo vode nerozpustný. Reaguje s kyselinami za vzniku ortuťnatých zlúčenín. Príprava žltého HgO:

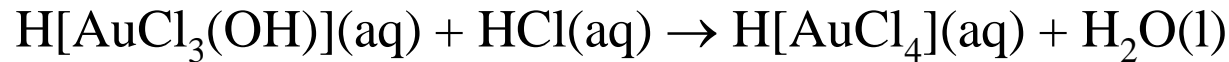
Červený HgO sa pripravuje miernym zohrievaním $Hg(NO_3)_2$.

Halogenidy a halogenokomp. prvkov 11. skupiny

Najstálejšie sú halogenidy Au^{III} , Cu^{II} , Cu^{I} a Ag^{I} . Chlorid zlatitý a bromid zlatitý s vodou reagujú za vzniku $\text{H}[\text{AuCl}_3(\text{OH})]$, resp. $\text{H}[\text{AuBr}_3(\text{OH})]$:

V nadbytku HCl vzniká $\text{H}[\text{AuCl}_4]$:

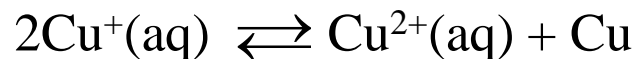
AuCl_3 a AuBr_3 sa pripravujú syntézou s prvkov ($t = 200\text{ }^\circ\text{C}$)

Fluorid meďnatý má deformovanú rutilovú štruktúru, zatiaľ čo chlorid meďnatý a bromid meďnatý tvoria vrstevnaté štruktúry. Z vodných roztokov sa vylučujú vo forme hydrátov.

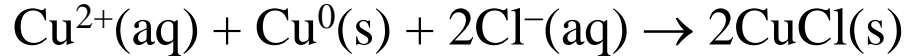
Halogenidy meďné - dobre je preštudovaná chémia vodných roztokov Cu^{II} a Cu^{I} (rovnováhu možno posúvať v dôsledku rôznych vplyvov). Zlúčeniny Cu^{II} sa redukujú aj ak sú v roztoku molekuly alebo ióny, ktoré majú redukčné vlastnosti (I^- , CN^- , NCS^- , tiomočovina a pod.) ktoré sa síce viažu s Cu^{II} , avšak tvoria nestále zlúčeniny $\Rightarrow$ nepodarilo v čistom stave pripraviť CuX_2 ($\text{X} = \text{I}, \text{CN}, \text{NCS}$ a pod.).

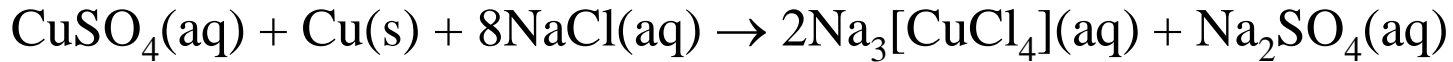
Posun rovnováhy v smere tvorby Cu^{II} zlúčenín vo vodných roztokoch však súvisí s rozkladom zlúč. Cu^{I} na Cu^{II} a Cu v dôsledku veľkého hydratačného tepla Cu^{2+}

CuX - vo vode málo rozpustné. Vznik CuCl(s) v roztoku, ktorý obsahuje Cu²⁺(aq), Cu⁰ a Cl⁻ je termodynamicky výhodný (K = 1,6.10⁷)

Málo rozpustný **CuCl sa usadzuje na povrchu Cu a znemožňuje kvantitatívny priebeh reakcie** ⇒ pridáva sa dostatočné množstvo rozpustného chloridu (napr. NaCl)

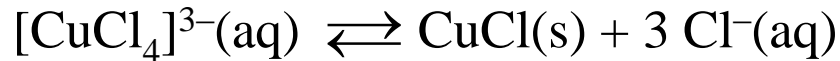

CuX reagujú s X⁻, CN⁻, S₂O₃²⁻ a NH₃ za vzniku komplexov. Napr.

[CuCl₄]³⁻ sú stále len v koncentrovanom roztoku.

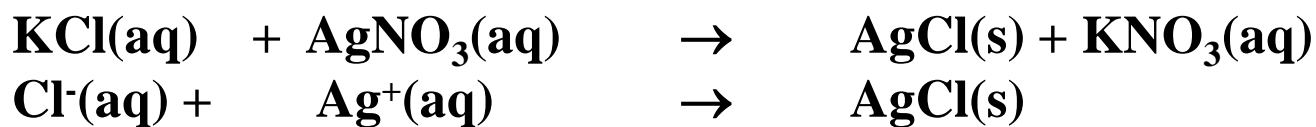
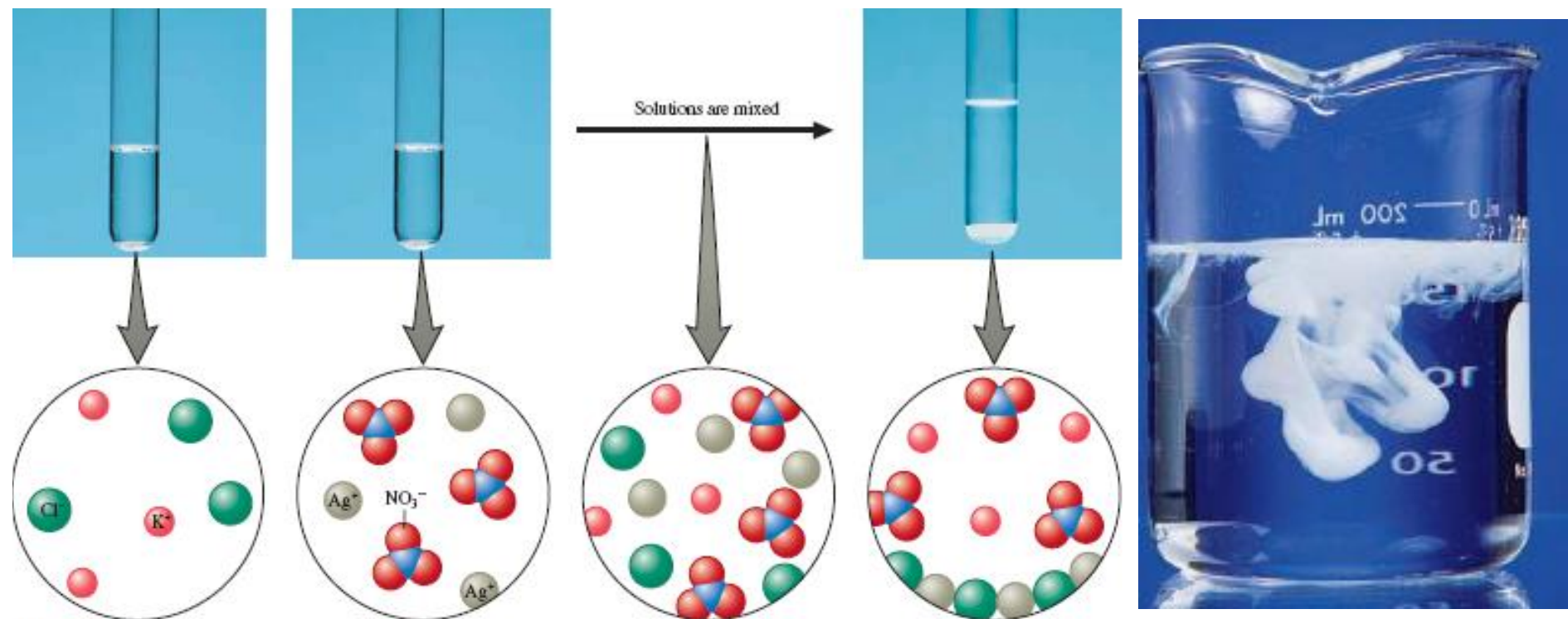
Zriedením sa vylučuje CuCl

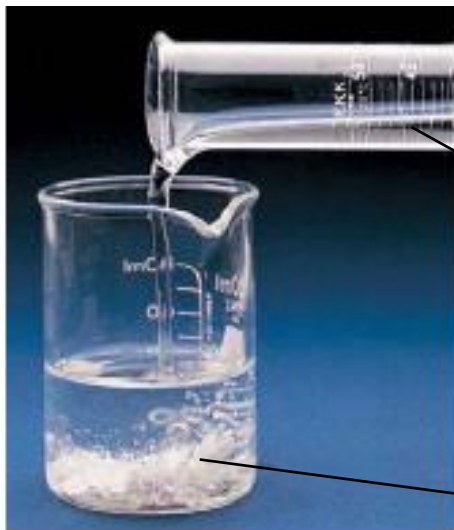
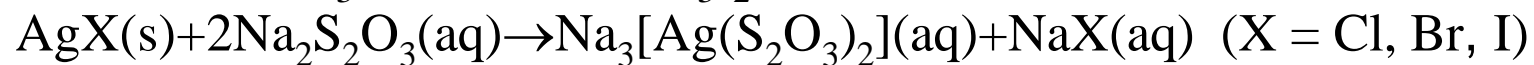
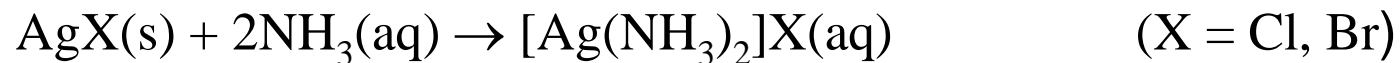

Halogenidy strieborné AgX – vznikajú reakciou vo vode rozpustných halogenidov s AgNO_3 .

Sú citlivé na svetlo $\Rightarrow$ fotografický proces.

Halogenidy strieborné - sú biele až žlté látky s iónovou štruktúrou. Vo vode sú veľmi málo rozpustné. Reagujú s NH_3 a $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$

K AgCl(s) pridávame $\text{NH}_3(\text{aq})$

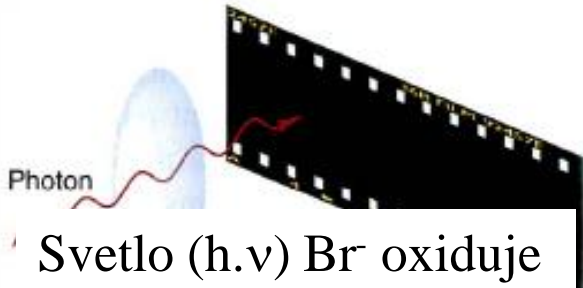
Vzniká $[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]\text{Cl(aq)}$

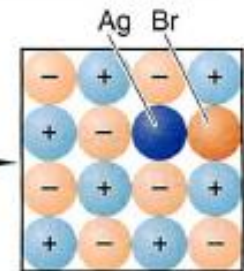
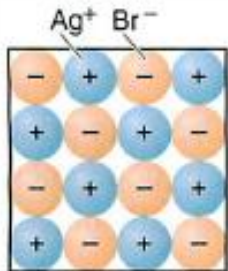
Fotografický proces – postupné kroky vedúce k čierno-bielemu negatívu

1) Expozícia

① **Expose.** Photons hit film: Br^- is oxidized, Ag^+ is reduced.

Svetlo ($h\nu$) Br^- oxiduje a Ag^+ redukuje

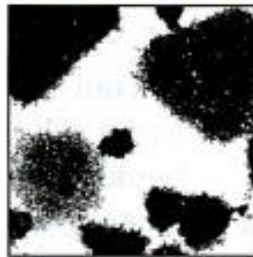
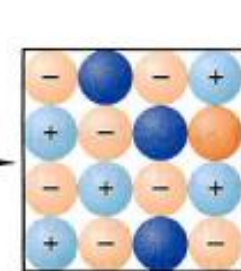
AgBr crystals before developing

2) Vývojka

② **Develop.** Additional Ag^+ is reduced.

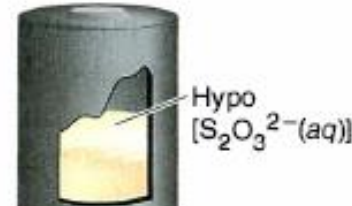
Ďalšia redukcia Ag^+

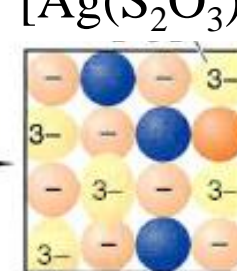
AgBr crystals after developing

3) Prídavok $\text{S}_2\text{O}_3^{2-}(\text{aq})$ 4) Premývanie

③ **Fix.** Further reduction of Ag^+ is prevented by forming $\text{Ag}(\text{S}_2\text{O}_3)_2^{3-}(\text{aq})$.

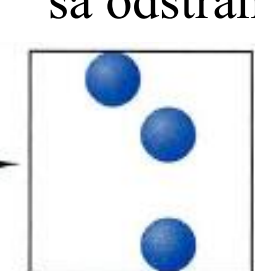
Ag^+ reaguje na $[\text{Ag}(\text{S}_2\text{O}_3)_2]^{3-}$

④ **Wash.** Soluble species are removed, leaving Ag granules in place on film.

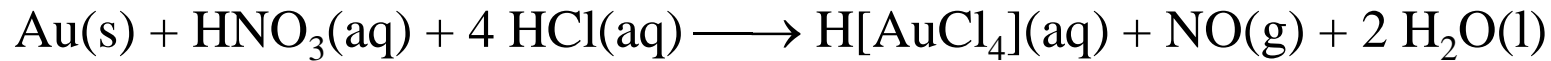
Rozpusťné častice sa odstraňujú

Negative

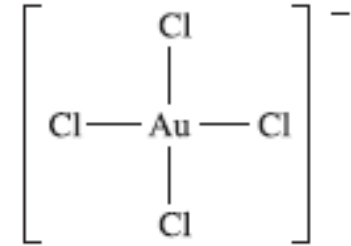
Figure 23.8 Steps in producing a black-and-white negative.

H[AuCl₄]·4H₂O - je tuhá látka (vzniká reakciou Au s lúčavkou kráľovskou alebo reakciou AuCl₃ s konc. HCl).

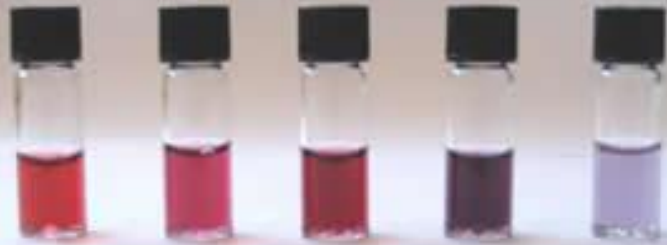

Na[AuCl₄]·2H₂O (zlatá soľ) je rozpustná vo vode a v éteri.

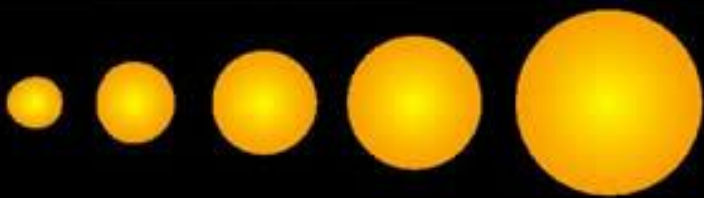
Anióny [AuX₄]⁻ sú štvorcové.

Koloidné zlato

Redukciou [AuCl₄]⁻ získame koloidné Au, ktoré má červenú farbu (podľa veľkosti) častíc Au.

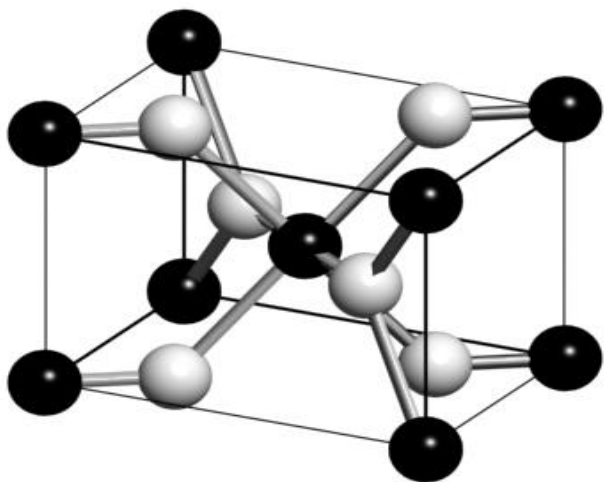
Koloidné kovy (Au, Ag, Zn) sa používajú ako výživové doplnky.

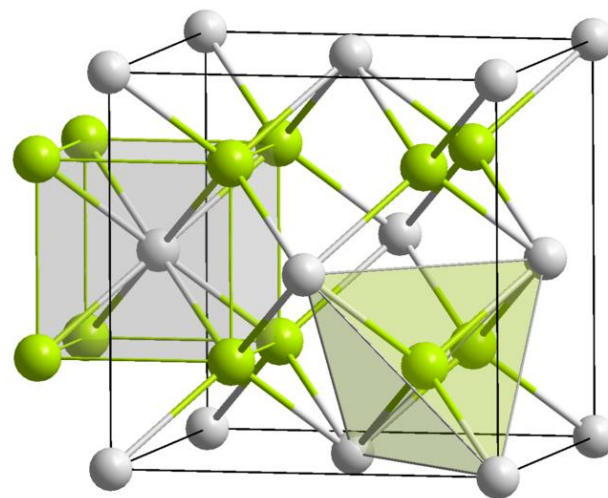
Halogenidy a halogenokomplexy prvkov 12. skupiny

Poznáme halogenidy $M^{II}X_2$, $X = F, Cl, Br, I$, a halogenidy $Hg^I_2X_2$, $X = F, Cl, Br, I$.

Z fluoridov (iónové zlúčeniny) má ZnF_2 štruktúru rutilu ($TiO_{6/3}$), CdF_2 a HgF_2 štruktúru fluoritu ($CaF_{8/4}$). Ich pomerne vysoké t_r , t_v a menšia rozpustnosť vo vode súvisia s veľkou mriežkovou energiou a neschopnosťou tvoriť komplexy.

Štruktúru rutilu – TiO_2

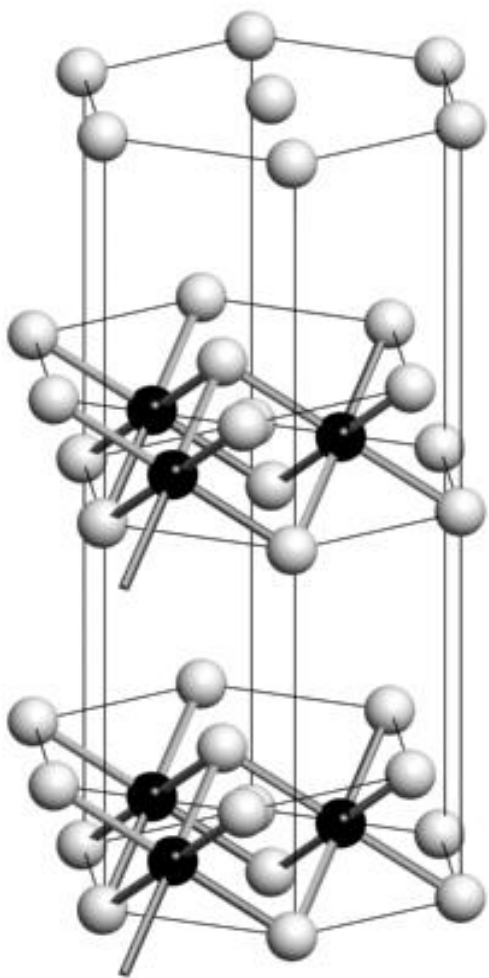
Štruktúru fluoritu – CaF_2

Chloridy, bromidy a jodidy Zn^{II} , Cd^{II} a Hg^{II} majú kovalentný charakter.

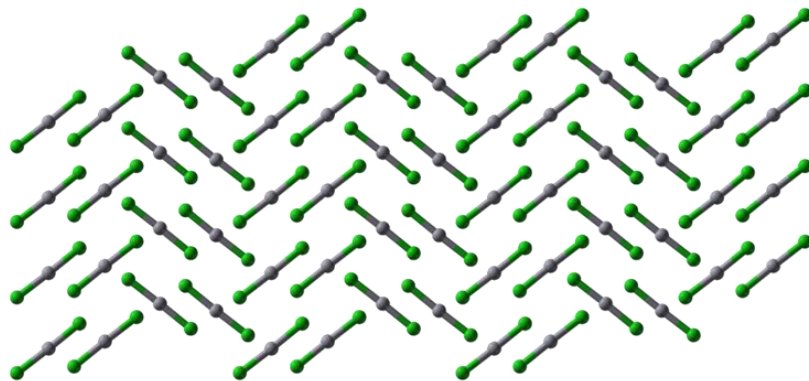
Vo vode sa dobre rozpúšťajú (ionovosť sa znižuje v rade $Zn > Cd > Hg$).

Chlorid zinočnatý - tuhá látka s vrstevnatou štruktúrou. Vo vode sa rozpúšťa a hydrolyzuje. Pripravuje sa reakciou sulfidu, oxidu alebo zinkových odpadov s HCl.

Jodid zinočnatý a jodid kademnatý majú typickú 2D vrstevnatú štruktúru. Napr. v kryštálovej štruktúre CdI_2 je každý kation Cd^{2+} **oktaédricky obklopený 6 iónmi I^-** , zatiaľ čo každý ión I^- je obklopený **3 Cd^{2+} v rohoch trojuholníka** (Niggliho vzorec $\{CdI_{6/3}\}$). **Vrstevnatú štruktúru nachádzame najmä medzi hydroxidmi**, napr. $Cd(OH)_2$, $Fe(OH)_2$, ale aj halogenidmi, napr. HgI_2 .

Chlorid ortuťnatý (sublimát) - biela látka s lineárnou molekulovou štruktúrou Cl–Hg–Cl.

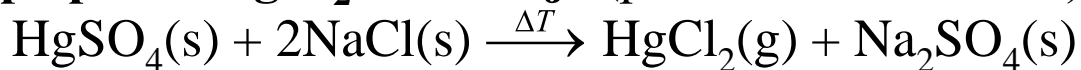

Štruktúru HgCl₂

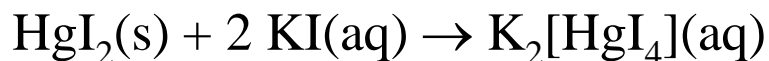
Vo vode je rozpustný ale málo ionizovaný. S NH₃ vo vodnom roztoku reaguje:

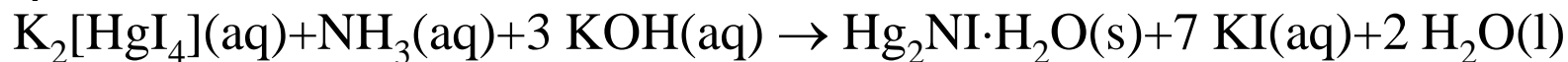
Pri príprave HgCl₂ sublimuje (preto názov sublimát):

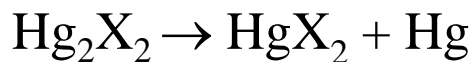
Jodid ortuťnatý - žltá alebo stálejšiu červenú modifikácia s vrstevnatou štruktúrou. Vo vode je nerozpustný. Rozpúšťa sa však organických rozpúšťadlách. Reaguje v nadbytku iónov I⁻:

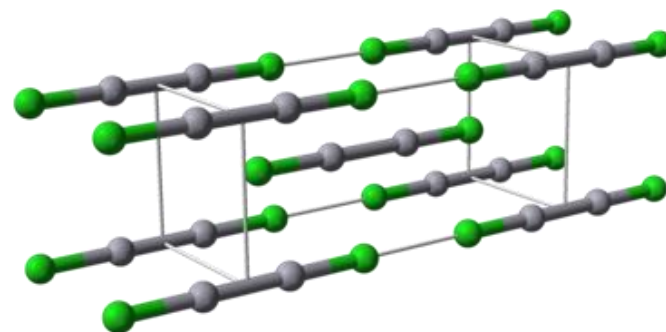
K₂[HgI₄] (Nesslerovo činidlo) reaguje s NH₃ (vzniká žltohnedý zákal – dôkaz NH₃):

Halogenidy ortuťné Hg_2X_2 obsahujú skupinu $(\text{Hg}_2)^{\text{II}}$. **Fluorid je vo vode rozpustný. Malá rozpustnosť Hg_2X_2 obmedzuje ich hydrolýzu** vo vodnom roztoku. Pôsobením svetla, varom s vodou (aj v plynnom skupenstve) sa rozkladajú:

Hg_2Cl_2 má vrstevnatú štruktúru.

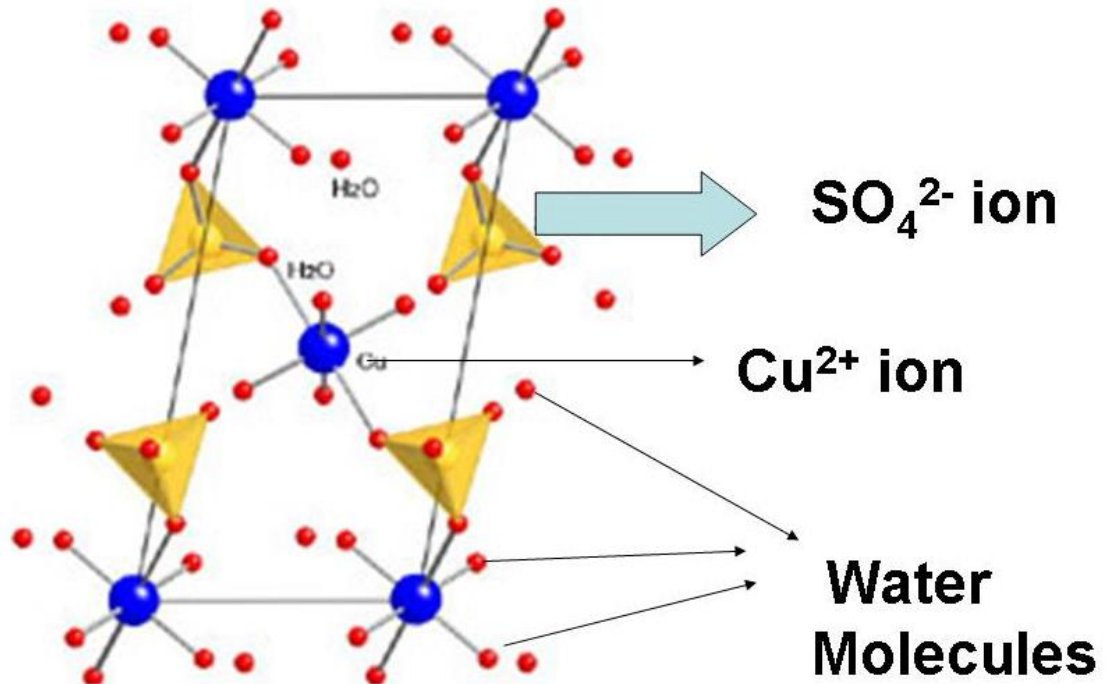
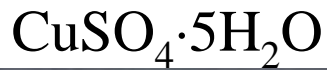
Hg_2Cl_2 je vo vode je nerozpustný. Jeho názov kalomel pochádza od čierneho sfarbenia zrazeniny s ortuťou pri reakcii s amoniakom

Soli oxokyselín a koordinačné zlúčeniny 11. skupiny

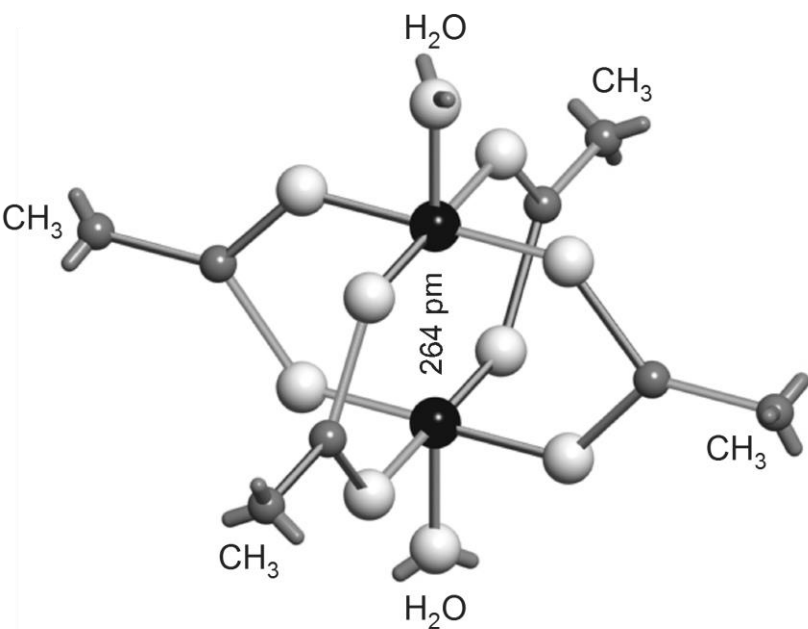
Koordinačné zlúčeniny Cu^{III} , Ag^{III} a Au^{III} (d^8) majú štvorcový tvar a sú diamagnetické. Zlúčeniny Au^{III} sú typické pre chémiu Au.

Soli Cu^{II} sú vo vode rozpustné, modré sfarbenie súvisí s prítomnosťou $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_6]^{2+}$. $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ (modrá skalica) má v kryštálovej štruktúre 4/5 molekúl H_2O koordinovaných štvorcovo na Cu^{II} (koordinačnú sféru Cu^{II} dopĺňajú 2 axiálne umiestnené atómy O z aniónov SO_4^{2-} na deformovaný oktaéder. Zostávajúca 1/5 molekúl H_2O nie je koordinovaná, ale sa viaže vodíkovými väzbami s koordinovanými molekulami H_2O a kyslíkovými atómami rôznych aniónov SO_4^{2-} .

Cu^{II} vytvára veľký počet komplexov najmä s koordinačným č. 6 (ale aj 5 a 4). Pre Cu^{II} je charakteristická značná variabilita koordinačných polyédrov. Komplexy s koord. č. 6 sa vyznačujú variabilitou vzdialenosti Cu^{II} –donorový atóm, čo sa nazýva plasticita koordinačného polyédra. Komplexy Cu^{II} ($t_{2g}^6 e_g^3$) sú paramagnetické (1 nespárený elektrón - magnetické momenty $\mu_{\text{eff}}/\mu_{\text{B}} = 1,75$ až 2,20).

V niektorých viacjadrových komplexoch sú však magnetické momenty podstatne nižšie, čo súvisí so vzájomnou interakciou spinov nespárených elektrónov atómov Cu^{II} .

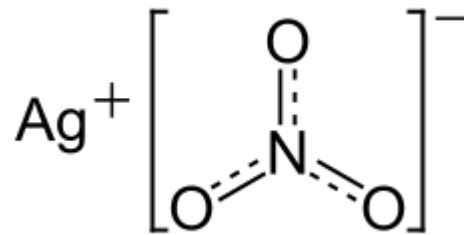

Napr. tetra- μ -acetáto-diakva-dimed'natý komplex má nižšiu hodnotu mag. momentu ($\mu_{\text{eff}}/\mu_{\text{B}} = 1,4$ oproti 1,73), čo súvisí s jeho **dimérou štruktúrou**, v ktorej 2 atómy Cu sú spojené 4 acetátovými mostíkmi **Axiálne viazané molekuly H_2O možno nahradiť inými**, napr. O–, N– aj P–donorovými ligandmi, ktoré ovplyvňujú magnetické vlastnosti komplexov.

Zlúčeniny Cu^{I} , Ag^{I} a Au^{I} sú diamagnetické a ak neobsahujú ľahko polarizovateľné atómy alebo ligandy, aj bezfarebné. Oxidačné číslo I je najtypickejšie pre atóm Ag.

Mnohé zlúčeniny Ag^{I} sú vo vode málo rozpustné. Dobre rozpustný je najmä fluorid, dusičnan, chlorečnan a chloristan strieborný. Málo rozpustné soli Ag^{I} sa zväčša dobre rozpustné v roztokoch látok, schopných tvoriť koordinačné zlúčeniny, napr. v roztoku NH_3 ($[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+$), v roztoku $\text{S}_2\text{O}_3^{2-}$ ($[\text{Ag}(\text{S}_2\text{O}_3)_2]^{3-}$).

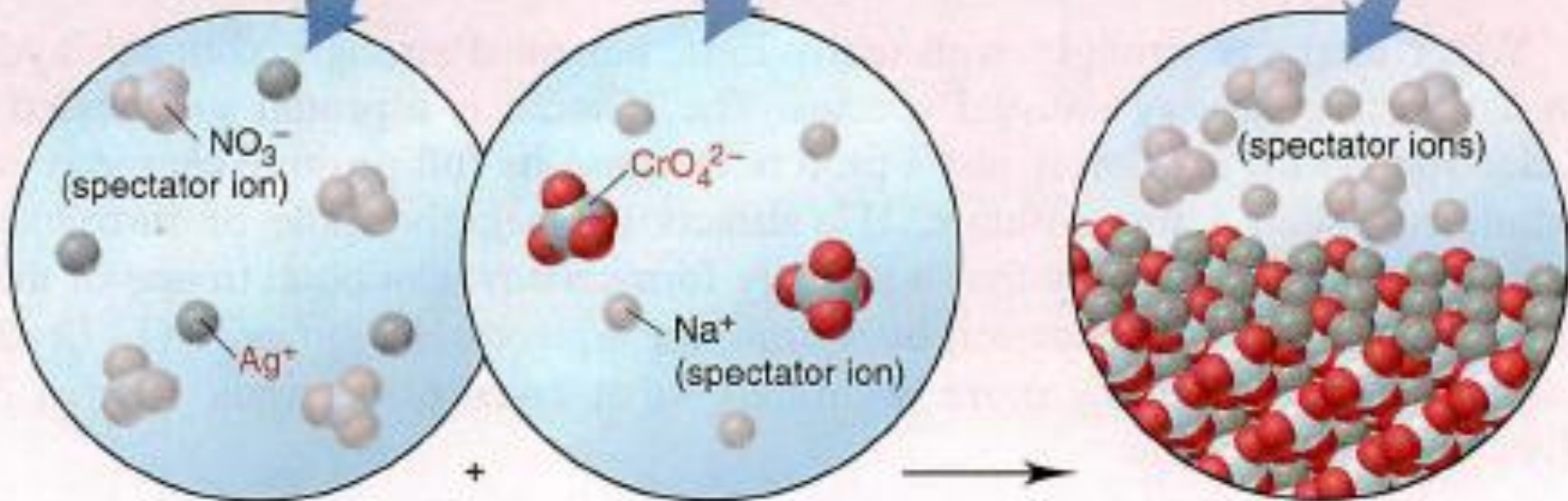
Dusičnan strieborný – bezfarebná tuhá iónová látka, ktorá je vo vode veľmi dobre rozpustná. AgNO_3 sa najčastejšie **pripravuje reakciou Ag s HNO_3** . Veľké množstvo dusičnanu strieborného **spotrebuje fotografický priemysel**.

Tvorba málorozpustného chromanu strieborného reakciou

$\text{AgNO}_3(\text{aq})$ s $\text{Na}_2\text{CrO}_4(\text{aq})$

Soli oxokyselín a koord. zlúč. 12. skupiny

Zlúčeniny Zn^{II} a Cd^{II} sú **diamagnetické a bezfarebné**, zlúčeniny Hg^{II} sú tiež **diamagnetické**, ale **často intenzívne sfarbené** (prenos náboja z ligandov na **silnejšie polarizovaný Hg^{2+}**). Vo vodných roztokoch rozpustených solí Zn^{2+} , napr. dusičnanov, síranov, siričitanov, chloristanov, octanov sa nachádzajú **bezfarebné $[\text{Zn}(\text{H}_2\text{O})_x]^{2+}$** ($x = 4$ alebo 6).

Katióny $[\text{M}(\text{H}_2\text{O})_x]^{2+}$ sa nachádzajú aj v hydratovaných soliach oxokyselín, napr. **$\text{Zn}(\text{NO}_3)_2 \cdot n\text{H}_2\text{O}$** ($n = 4, 6, 9$), **$\text{ZnSO}_4 \cdot n\text{H}_2\text{O}$** ($n = 6, 7$), **$\text{Cd}(\text{NO}_3)_2 \cdot n\text{H}_2\text{O}$** ($n = 4, 9$), **$\text{CdSO}_4 \cdot n\text{H}_2\text{O}$** ($n = 8/3, 9$). $[\text{M}(\text{H}_2\text{O})_x]^{2+}$ vo vodných roztokoch **hydrolyzujú** (s niektorými aniónmi – napr. uhličitanmi sa **vylučujú zásadité soli**, napr. $\text{ZnCO}_3 \cdot \text{Zn}(\text{OH})_2 \cdot \text{H}_2\text{O}$ a $\text{CdCl}_2 \cdot 4\text{Cd}(\text{OH})_2$).

Technicky najdôležitejší je **heptahydrát síranu zinočnatého** (biela skalica). Používa sa vo farbiarstve, na prípravu litopónu (reakciou s BaS), na impregnáciu dreva, pri galvanickom pokovovaní a v lekárstve.

Z koordinačných zlúčenín Zn^{II} a Cd^{II} sú typické najmä $[\text{M}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$ a $[\text{M}(\text{OH})_4]^{2-}$ s tetraédredrickým tvarom KP. **Trigonálne-bipyramidálny tvar KP atómu Zn je pri $[\text{Zn}(\text{acetylacetonáto})_2(\text{H}_2\text{O})]$ a $[\text{Zn}(\text{NH}_2\text{CH}_2\text{COO})_2(\text{H}_2\text{O})]$.**

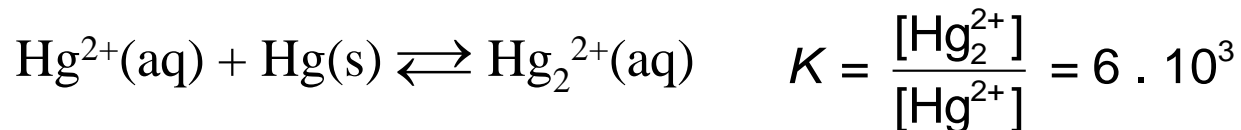
Komplexy s koordinačným číslom 6, napr. $[\text{M}(\text{NH}_3)_6]^{2+}$, $[\text{M}(\text{en})_3]^{2+}$ alebo $[\text{M}(\text{bpy})_3]^{2+}$ možno izolovať pri **vysokej koncentrácii ligandov** alebo pomocou objemných aniónov.

Soli Hg^{II} silných kyselín (napr. dusičnan, síran, chloristan) sú **bezfarebné a vo vode dobre rozpustné**. Ich roztoky v **dôsledku hydrolyzy reagujú kyslo**.

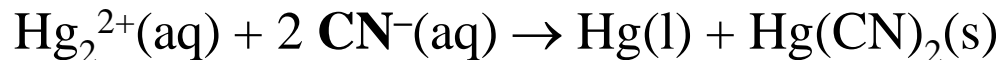
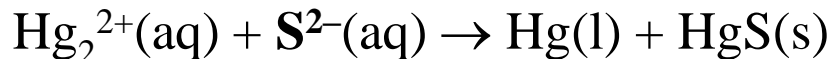
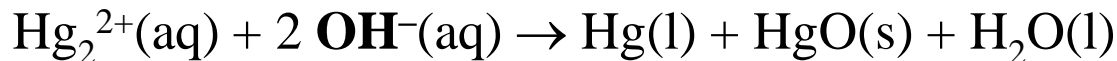
Dusičnan ortuťnatý - je stály v roztokoch **len v prítomnosti silnej kyseliny**. Pripravuje sa reakciou **Hg pri nadbytku HNO_3** . Vo veľkom nadbytku aniónov NO_3^- vzniká $[\text{Hg}(\text{NO}_3)_4]^{2-}$ (s chelátovými dusičnanovými ligandmi).

K soliam Hg^{II} , ktoré sú **vo vode málo ionizované alebo rozpustné**, a preto **stále proti hydrolyze, patria napr. fosforečnany, tiokyanatany a kyanidy**.

Ortuťné zlúčeniny – obsahujú **katióny Hg_2^{2+}** , ktoré boli dokázané **RTG štruktúrnou analýzou** kryštalických ortuťných zlúčenín (pričom sa zistili medziatómové vzdialenosti Hg–Hg 250 až 270 pm), **meraním mag. susceptibility** sa dokázalo, že **ortuťné zlúčeniny sú diamagnetické**. Určenie rovnovážnej konštanty reakcie

Disproporcionácia Hg_2^{2+} na Hg^{2+} a Hg nastáva, keď vznikajú málo rozpustné alebo málo ionizované zlúčeniny Hg^{II} . Disproporcionáciu Hg_2^{2+} vyvoláva ľubovoľný reaktant, ktorý znižuje konc. Hg^{2+} (zrážanie alebo tvorbou komplexu), napr.

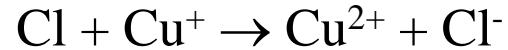
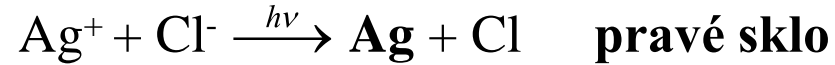
Počet ortuťných zlúčenín nie je veľmi veľký.

Dihydrát dusičnanu ortuťného $[\text{Hg}_2(\text{H}_2\text{O})_2](\text{NO}_3)_2$ a $\text{Hg}_2(\text{ClO}_4)_2 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$ sú vo vode dobre rozpustné a z ich roztokov možno pripraviť ostatné menej rozpustné soli (síran, chlorečnan, bromičnan, jodičnan, octan). **Dobre rozpustné soli Hg_2^{2+} vo vode hydrolyzujú.** Hg_2^{2+} v porovnaní s Hg^{2+} tvorí veľmi málo stále komplexy.

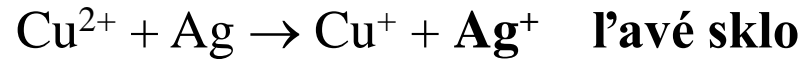
Princíp fotocitlivých skiel:

Fotocitlivé sklá obsahujú okrem AgCl aj ióny Cu^+ - majú dve funkcie:

1) Zabraňujú uvoľneniu Cl z kryštálu pri osvetlení:

2) Keď už skla nie sú vystavené svetlu Cu^{2+} ióny na povrchu oxidujú Ag a sklá sú opäť transparentné:

Neosvetlené sklo (2)

Osvetlené sklo (1)